

## Περίληψη - Summary

### **Νάστου Ανδρομάχη: «Πόλη και Ύπαιθρος στη Βυζαντινή Χαλκιδική. Η περίπτωση της Βρύας της Κασσάνδρειας και της Ιερισοῦ.»**

Η διατριβή εξετάζει τη φυσιογνωμία του οικιστικού αναπτύγματος της Χαλκιδικής κατά την βυζαντινή περίοδο, με άξονα αναφοράς τους τρεις κεντρικούς οικισμούς της χερσονήσου και τα οικιστικά μορφώματα που αναπτύχθηκαν στην περιβάλλουσα ύπαιθρο. Αξιοποιούνται οι αναλυτικές περιγραφές και οι υπαινικτικές αναφορές των ιστοριογραφικών πηγών σε σχέση με το ιστορικό στίγμα των οικισμών και με τον λειτουργικό τους ρόλο στο πλαίσιο περιφερειακών ή μικροπεριφερειακών συστημάτων, ενώ το μορφολογικό τους αποτύπωμα αναγιγνώσκεται ανασκαφικά μέσα από τα υλικά κατάλοιπα που προκύπτουν από την αρχαιολογική έρευνα.

Με δεδομένη την παραδοχή ότι η φυσική γεωγραφία συμβάλλει καθοριστικά στην οικιστική ανάπτυξη ενός τόπου, μελετήθηκε η γεωμορφολογία της χερσονήσου, η κλιματική της φυσιογνωμία και οι φυσικές πηγές στην ιστορική τους προοπτική.

Η διοικητική και εκκλησιαστική οργάνωση της Χαλκιδικής παρουσιάζεται εκτενώς ενώ, παρατίθεται το δίκτυο συγκοινωνίας και επικοινωνίας της χερσονήσου, χερσαίο και υδάτινο μέσα από τις ιστορικές μαρτυρίες.

Οι τρεις κεντρικοί οικισμοί της Χαλκιδικής (Βρύα, Κασσάνδρεια, Ιερισός) περιγράφονται αρχαιολογικά και σε συνάρτηση με την ιστορία τους, όπως στοιχειοθετείται από τις πηγές. Επιχειρείται η ανάγνωση και η ερμηνεία των χώρων και των αρχιτεκτονικών καταλοίπων με όρους αρχαιολογικούς αλλά και σε σχέση με την κοινωνική τους λειτουργία και μελετάται το κατά πόσο αντανάκλωνται σε αυτά ευρύτερες αλλαγές, που έλαβαν χώρα στην κοινωνικοοικονομική ζωή της κοινότητας.

Η ύπαιθρος που περιβάλλει τους κεντρικούς οικισμούς προσεγγίζεται μέσα από την καταγραφή των οικιστικών θέσεων που μας είναι γνωστές από την αρχαιολογική έρευνα, από τις κειμενικές πηγές ή από έναν συνδυασμό των δύο. Περιγράφεται ο παραγωγικός χώρος βάσει της απόδοσης χρήσεων γης και καταγράφονται τα αρχιτεκτονικά σύνολα που εγγράφονται στους χώρους αυτούς προκειμένου να ιχνηλατηθεί η μεταβολή στην οργάνωση του οικιστικού πλέγματος.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα μοναστικά καθιδρύματα του Άθω και την ενσωμάτωσή τους στις τοπογραφίες της μεσοβυζαντινής και της υστεροβυζαντινής περιόδου καθώς η Χαλκιδική από τον 9<sup>ο</sup> αιώνα, ίσως και νωρίτερα, αποτελεί χώρο δραστηριότητας για τους μοναχούς. Οι συνέπειες της συνύπαρξης με τους αγιορείτες σκιαγραφούνται μέσα από την περιπτώσιολογική αναφορά των μακραίωνων συνοριακών αντιδικιών των αγιορειτών με τους κατοίκους των οικισμών της Χαλκιδικής προσφέροντας τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε τα μεγέθη και τις πραγματικότητες της

οικονομικής και κοινωνικής ζωής, τουλάχιστον στην ύπαιθρο αλλά και στους κεντρικούς οικισμούς.

Ένα μεγάλο θέμα που πραγματεύεται η διατριβή είναι οι παραγωγικές δραστηριότητες μέσα από τη χωρική διάσταση των παραγωγικών σχέσεων και η χρηματική οικονομία, ως υποσύνολο της αρχαιολογικής μαρτυρίας. Η μελέτη της Χαλκιδικής επιβεβαιώνει τον υποκειμενικό χαρακτήρα της ανθρώπινης εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, δεδομένου ότι οι διαφορετικές ποικιλίες καλλιέργειας ή η εκτεταμένη κτηνοτροφία σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους ήταν αποτέλεσμα κοινωνικών δυναμικών.

Παράλληλα, γίνεται μια προσπάθεια να δοθεί μια θέση στην υποκειμενική ανθρώπινη εμπειρία της ζωής στους οικισμούς της Χαλκιδικής κατά τους βυζαντινούς χρόνους καθώς θεωρήθηκε ότι η ιστορία της οικιστικής εξέλιξης, εκτός από τις αναπόδραστες υπαγορεύσεις του φυσικού τοπίου και της ιστορικής συγκυρίας, χρειάζεται να συμπληρωθεί με την δράση των κοινωνικών ομάδων και τον τρόπο με τον οποίο η δράση αυτή εκφράζεται εποπτικά στο οικιστικό οικοδόμημα.

Οι συμπερασματικές παρατηρήσεις λαμβάνουν υπόψη τα διαφορετικά ερμηνευτικά μοντέλα που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς για να ερμηνευτούν η μεταβολή, οι οικονομικές ή οι κοινωνικές πρακτικές. Πρόκειται για μια συνολική αποτίμηση των μέχρι τώρα δεδομένων, που παρουσιάζεται με τη μορφή προβληματισμών και ερωτήσεων με στόχο την αφύπνιση του ενδιαφέροντος για μια περιοχή της βυζαντινής αυτοκρατορίας που θα δώσει απαντήσεις για την καθημερινότητα των βυζαντινών και τη σχέση τους με το δομημένο ή μη περιβάλλον τους σε ένα διευρυμένο χρονολογικό πλαίσιο και σε μια επαρχία που φαίνεται ότι συμβαδίζει με τις υπόλοιπες περιοχές της αυτοκρατορίας σε ομόλογες καταστάσεις.

## **Nastou Andromachi: «City and Countryside in Byzantine Halkidiki. The case of Brya Kassandria and Ierissos»**

The present doctoral thesis explores the features of the settlements' expansion in Chalkidiki, during the Byzantine period, using as points of reference three main towns of the peninsula and the form and structure of smaller settlements developed in the countryside. Extended use has been made of the detailed descriptions and the suggestive pieces of evidence of historiographical sources in relation to the historical evolution of these settlements and their functional role within regional or microregional systems. Their morphological imprint results from the material residues that occur by the archaeological research.

Given the assumption that physical geography constitutes a crucial factor that affects the development of a site, the dissertation examines the physical diversity of the peninsula and the qualities of the climate and natural sources in their historical perspective.

The thesis presents the administrative and ecclesiastical structure of Halkidiki as well as the communication network and the natural and anthropogenic disasters that befell the peninsula during the Byzantine period.

After a brief discussion of the circumstances relating to its foundation, there follows a detailed archaeological description of each town relating to its infrastructure with an emphasis on its social function and the question whether this function was reflected in the byzantine fabric of each one of them.

The countryside is reached through the registration and study of the settlements known from the course of rescue excavations and field research, while contemporary sources are also taken into account. Moreover, the study looks into the local resources, public and domestic architecture and manufacturing installations in order to comprehend and define the transformation in settlements expansion.

Of great interest to this thesis, is however, the expansion of the Athonite monasteries through their metochia in the mainland of Chalkidiki from the 9<sup>th</sup> century onwards. The effects of coexistence with the monks are outlined through the reports of several disputes between the monks and the villagers of Chalkidiki, as the Athonite monks expand their land ownership over the independent farmers who seem to retreat. These case studies offer the unique possibility to reach the width and depth of economic and social life during the byzantine period both in the countryside and in the three central towns.

Two important issues that this thesis presents are the productive activities through the spatial dimension of the productive relationships and the tendencies of the monetary economy, as a subset of the archaeological evidence. The study of Halkidiki confirms the subjective nature of the exploitation of natural resources, since the agricultural varieties or the extensive livestock raising in different historical periods resulted from social dynamics.

An extensive chapter is dedicated to the subjective experience of living in the towns and villages of Chalkidiki during the Byzantine times as it was considered that the history of the residential development needs to be complemented by the action of social groups and the way this action is reflected in the infrastructure of the settlements.

The concluding remarks take into account different interpretive models in order to explain the transformations in the economic or social practices. The present study brings together and valuates the archaeological evidence that has come to light within an interpretative framework that takes into consideration historiography, in order to examine the relationship of the people of Chalkidiki within their built environment in a wide context in a province that seems consistent with the rest of the Empire in homologous situations.